

BACHELOROPPGAVE

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og
Karl Marx sine klasses teorier forklare og forstå
fattiges situasjon i Norge?

av

Thor Øystein Velde

Sosionom
SO530 201
Mars 2007

**Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl
Marx sine klasseteorier forklare og forstå fattiges situasjon
i Norge?**

Bacheloravhandling av Thor Øystein Velde

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning.....	3
1.1	Bakgrunn	3
1.2	Relevans for faget og oppgavens videre gang.....	4
2.0	Metode.....	4
2.1	Innholdsanalyse	4
2.2	Kildevurdering	5
3.0	Perspektiv og teorier om fattigdom og klasse	7
3.1	Absolutt og relativ fattigdom	7
3.2	Karl Marx og klasse	9
3.3	Bourdieu og klasse	11
3.4	Fattiges situasjon i Norge	14
3.4.1	Inntektsfattigdom	14
3.4.2	Marginalisering og sosial eksklusjon	15
3.4.3	Skam.....	17
4.0	Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasseteorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?.....	18
4.1	Marginalisering	18
4.1.1	Marx og marginalisering	18
4.1.2	Bourdieu og marginalisering.....	20
4.2	Inntektsfattigdom	21
4.2.1	Marx og inntektsfattigdom	21
4.2.2	Bourdieu og inntektsfattigdom.....	22
4.3	Skam.....	24
4.3.1	Marx og skam.....	24
4.3.2	Bourdieu og skam.....	25
5.0	Avslutning	26
	Litteraturliste	29

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn

Ikke mange sosiale problem har blitt viet så mye oppmerksomhet i moderne tid som fattigdom. I Norge har et av velferdsstatens prosjekter vært å avskaffe fattigdommen, redusere den ulikheten som markedet gir opphav til, og bidra til en mer rettferdig fordeling av inntekt og formue, slik at alle skal ha like muligheter. Disse politiske synspunktene gjør det klart at ulikhet er sosialt skapt, slik Karl Marx hevdet i sin kritikk av den private eiendomsretten.

Uansett oppmerksomhet rundt temaet, er det fortsatt betydelig politisk uenighet om hvordan det skal forstås, problemets omfang, og ikke minst om det kan løses (Halvorsen, 2006).

Høyresiden i politikken står for eksempel i kontrast til venstresiden, ved å hevde at hvordan det går med deg i livet, er avhengig av dine valg. Dette bekrefter at begrepet vil ha ulik betydning alt etter hvordan det blir definert. Dersom man knytter fattigdom til sult, vil man ikke finne så mange fattige i Norge. Det kan være en av grunnene til at statsminister Oddvar Nordli i 1979 uttalte at fattigdom og sosial nød ikke lenger fantes i de nordiske landene.

Fattigdommen har frem til 1980-tallet vært nesten totalt fraværende fra både offentlig oppmerksomhet og sosialpolitisk forskning. Fattigdommen har derimot etter hvert endret karakter. En endring fra "gammel" fattigdom til den "nye" fattigdommen har funnet sted. Det som skiller disse to er at den "nye" fattigdommen er mindre synlig. At den er mindre synlig trenger ikke bety at den oppleves mindre tøft for de det gjelder. Å være fattig i et land der de fleste er velstående kan derimot oppleves enda tyngre (Stjernø, 1985). Mens det før var snakk om sult, tørst og kulde, handler den "nye" fattigdommen mer om psykologisk nød.

I denne oppgaven vil jeg rette oppmerksomheten på fattiges situasjon i Norge. Jeg vil da trekke inn skam, marginalisering og eksklusjon, og inntektsfattigdom som faktorer som preger fattiges situasjon i Norge. Jeg vil forsøke å forklare disse faktorene ut i fra Pierre Bourdieu (1931-2002) og Karl Marx (1883-1818) sine klasseteorier. Halvorsen (2006) påpeker at folk stiller ulikt i forhold til det å oppnå attraktive posisjoner og høye lønninger, og jeg synes derfor det er særlig fruktbart å knytte klasseteori opp mot fattigdomsbegrepet. På denne måten vil det være lettere å forstå hvorfor noen er fattige og andre velstående. Klasse er et av de mest sentrale sosiologiske begrepene for å forstå slik ulikhet. Begrepet tar utgangspunkt i at individers tilhørighet til en gruppe med noen grunnleggende fellestrekk også forklarer andre sider ved det sosiale liv og ens livssituasjon. Eksempler på slike fellestrekk er yrke og utdanning (Nordli Hansen og Engelstad, 2005). Det har ikke vært vanlig å se fattigdom i et klasseperspektiv, og nettopp derfor har dette vært et interessant og prioritert prosjekt for meg.

Metode

Ved å benytte meg av Bourdieu og Marx sine klasseteorier vil jeg få to ulike tilnærminger til hvordan en kan forstå klassebegrepet på; en kulturell tilnærming og en økonomisk tilnærming. Denne forståelsen vil danne grunnlaget for min analyse av fattiges situasjon i Norge i dag. På bakgrunn av dette har jeg kommet frem til følgende problemstilling:

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasseteorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

1.2 Relevans for faget og oppgavens videre gang

Fattige personer kan sies å være en utsatt gruppe i samfunnet. Kunnskap om fattige og hvordan man kan forklare og forstå deres situasjon, vil derfor være spesielt viktig for meg som fremtidig sosialarbeider for at jeg skal kunne gi best mulig hjelp. Jeg vil ved å fokusere på fattiges situasjon spesielt, og ikke fattigdom generelt, få en bredere innsikt i hvordan dette preger fattiges liv. Jeg vil ved å bruke Marx og Bourdieu sine klasseteorier kunne analysere hvordan det er å være fattig økonomisk sett og det å være fattig kulturelt sett.

Kunnskapen vil bidra til økt forståelse for deres situasjon. Ved kunnskap og bevisstgjøring om fattiges situasjon og hvilke krefter som styrer deres posisjon, kan jeg på en bedre måte også bidra til å forbedre hjelpetilbud for nettopp denne gruppen.

Hva gjelder oppgavens struktur har jeg tatt med en metodedel, teoridel og analysedel.

Teoridelen vil inneholde en presentasjon av to forskjellige måter å definere fattigdom på, samt en innføring i Marx og Bourdieu sine klasseteorier. Delen vil også inneholde faktorer som preger fattiges situasjon i Norge. Viktige begreper vil bli avklart etter hvert i teoridelen. I analysedelen vil jeg knytte fattiges situasjon opp mot Bourdieu og Marx sine klasseteorier for å få en bredere forståelse av temaet.

2.0 Metode

2.1 Innholdsanalyse

Metode blir av Halvorsen (2005) definert som ”den håndverksmessige siden av vitenskapelig virksomhet, eller mer presist læren om de verktøy en kan benytte for å samle inn informasjon.” (Halvorsen, 2005, s 13). Sagt på en annen måte er metode en måte å gå fram på for å samle inn empiri eller data om virkeligheten. Jeg vil i denne oppgaven bruke begreper, teorier og to forskjellige teoretiske perspektiver for å samle inn disse dataene på.

Metode

Metode vil være et hjelpemiddel for hva jeg skal se etter eller oppdage. Når jeg skal undersøke noe, slik som i en bacheloroppgave, vil det være viktig å ta stilling til hvordan jeg på en best mulig måte skal nærme meg virkeligheten på. Det finnes forskjellige måter å nærme seg denne virkeligheten på, men man skiller i hovedsak mellom hovedformene kvalitativ og kvantitativ metode. Begge metodene ønsker bedre kunnskap om samfunnet vi lever i. Metodene skiller seg derimot fra hverandre ved at den kvantitative metoden omformer data til tall og mengdestørrelser som senere blir analysert, mens den kvalitative metoden er forskeren sin forståelse og tolking av ord (Halvorsen, 2005).

Siden oppgaven er avgrensa i tid og omfang vil jeg ta utgangspunkt i en innholdsanalyse, som er en kvalitativ metode. Datakildene for denne innholdsanalysen vil være vitenskapelige tekster skrevet av anerkjente forskere. Man kan da skille mellom tekster som er produsert etter initiativ fra forskeren, og tekster som er produsert uavhengig av forskeren. Teorien er med andre ord ferdigstrukturert. Kvalitativ innholdsanalyse innebærer at en supplerer kildematerialet med nye tekster etter hvert som en analyserer. En innholdsanalytisk beskrivelse med utgangspunkt i problemstillingen innebærer at beskrivelsene blir systematisert i forhold til veldefinerte begrep, kategorier eller teorier (Halvorsen, 2005). Det positive med innholdsanalyse er at man får en vid og generell bakgrunn for oppgaveskrivingen. Forståelsen av stoffet vil også øke ettersom en bruker mange ulike kilder. Jeg vil derimot være meg bevisst på at oppgaven vil være preget av min forståelse av det jeg leser og hvordan jeg tolker det, ettersom litteraturen er skrevet av andre, som kan åpne for feiltolkninger.

2.2 Kildevurdering

Før oppgaveskrivingen tok fatt, var en periode hvor jeg søkte å få oversikt over potensielle kilder som kunne gi meg svar på problemstillingen i oppgaven. Dette er en viktig prosess, ettersom stoffet som blir fremhentet skal danne grunnlaget for selve oppgaven. Jeg har i denne oppgaven basert utvelgelsen av litteratur på om de er relevante og representative for problemstillingen. Hva gjelder fattiges situasjon, har jeg også passet på å bruke nyest mulig litteratur, da det bidrar til at oppgaven kan leses i forhold til dagens fattige i Norge. Det er derfor viktig å være kritisk til det man finner, og spør seg om kildens forhold til de opplysningene som gis i kilden. En måte å nærme seg dette spørsmålet på, er å undersøke om det er snakk om en primærkilde eller en sekundærkilde. Primærkilde er den første kjente versjonen av en kilde som forskeren har tilgang til. En sekundærkilde er derimot en tolkning

Metode

eller gjengivelse av primærkilden. Sekundærkilder kan derfor aldri brukes som argument for at primærkilden er riktig (Kjeldstadli, 2006). Jeg har i all hovedsak benyttet meg av primærkilder, men har også benyttet meg av sekundærkilder.

I oppgaven har jeg hatt stor nytte av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasse teorier for å forstå fattiges situasjon. *Distinksjonen* av Pierre Bourdieu (1995) har som hovedtema hvordan smak og behag er forskjellig innen hver enkelt av samfunnets klasser og lag. Boken tar opp de mer allmenne spørsmål om forholdet mellom individ og kollektiv, og om betydningen av det økonomiske i den enkeltes liv. Litteraturen baserer seg på primærdata, innhentet av forfatteren selv.

Kapitalen av Karl Marx (1995) er en kritisk analyse av kapitalismen, hvor han beskriver tre hovedklasser: lønnsarbeidere, kapitalister og jordeiere. Hele boken handler derimot ikke om klasser. Jeg har derfor valgt å konsentrere meg rundt bokens siste kapittel, som i grove trekk beskriver hvordan arbeiderklassen blir undertrykt av kapitalistene. Teorien er utformet av Marx og kan derfor sies å være en primærkilde. Etersom teorien er over hundre år gammel, vil det være spennende å se på teoriens anvendelighet på dagens norske samfunn.

Ovennevnte bøker utgjør grunnlaget for analysedelen. Avgjørende for valg av denne litteraturen har vært at Bourdieu og Marx er to svært anerkjente og anvendte klasse teoretikere. Ved å bruke deres teorier vil jeg få et godt faglig belegg for mine refleksjoner. Forfatternes anseelse gir også en forsikring om at de faktorene jeg diskuterer i oppgaven og måten de blir vektlagt på, er høyst gyldige.

For å belyse fattiges situasjon i dag har jeg benyttet meg av Kjell Underlids (2005) *Fattigdommens psykologi* og Ivar Frønes og Lise Kjølørøds (2005) *Det Norske Samfunn*. *Fattigdommens psykologi* er en kvalitativ intervjustudie av langtidsmottakere av sosialhjelp. Ut i fra intervjuene har Underlid forsøkt å skildre hvordan enkeltmennesket opplever fattigdomssituasjonen i hverdagslivet sitt. Han viser en bredere forståelse av fattigdom enn det som har vært vanlig i forskningen hittil. Underlid er professor ved Høgskolen i Bergen, og forfatteren er anerkjent innen sitt fagområde, noe som skulle garantere for bokens pålitelighet. Den har også en høy gyldighet i forhold til problemstillingen min.

Det Norske Samfunn er en analyse som legger vekt på utviklingen i Norge de siste tjue årene. Fattigdom og samfunnsklasser er et av de sentrale temaene i boken, og er valgt ut som innfallsvinkel til forståelse av samfunnsutviklingen i det norske samfunn. Samtlige bidragsytere har omfattende erfaring fra forskning som forener empirisk arbeid med teoretisk innsikt, og hører med blant de ledende på sine områder, noe som skulle sørge for bokas

reliabilitet. Forfatterne viser til ulike studier i Norge, slik at en del av litteraturen vil være sekundærdata.

Jeg vil nå ta fatt på oppgavens teoridel, og starter med å gjøre rede for absolutt og relativ fattigdom.

3.0 Perspektiv og teorier om fattigdom og klasse

3.1 Absolutt og relativ fattigdom

Fattigdom kan teoretisk forstås som det å ha knapt med visse typer ressurser. Denne forståelsen har sin forankring i det fordelingsorienterte perspektiv. Et klassisk stridstema i perspektivet har vært om en skal forstå fattigdom som et absolutt eller et relativt fenomen (Terum, 1998). Det vil si om en skal måle fattigdom ut i fra universelle kriterier eller tillate relative aspekter, som vil variere mellom samfunn, tid og sted (Fløtten, 1999).

De som støtter seg til fattigdom som et absolutt fenomen, hevder at fattigdom er fraværet av visse basale materielle goder. Som oftest dreier det seg om tilstrekkelig ernæring, bolig og klær (Stjernø, 1985). Å forstå fattigdom i absolutte termer knyttes spesielt til Benjamin Seebohm Rowntree. Rowntree var opptatt av å bedre levekåra i arbeiderklassen. Han definerte fattigdom som enten primær eller sekundær. Primær fattigdom ble målt ved det som skulle til for å overleve fysisk, altså et eksistens-minimum. I tillegg til de som hadde mindre enn eksistensminimum å klare seg med, kunne intervjuerne observere de som levde som fattige, også betegnet av Rowntree som sekundærfattige. De sekundærfattige hadde større problemer med riktig ressursforvaltning enn med ressursmangel (Fløtten, 1999). Den rådende forståelsen til middelklassen var at fattige levde over evne og sløste bort pengene. Rowntree valgte derfor å fokusere mest på det primære fattigdomsbegrepet. På denne måten kunne han bruke begrepet som et pedagogisk virkemiddel for å endre synet på fattigdom, for så samtidig å argumentere til myndighetene for å heve de fattiges inntekter. Ved å bruke det primære fattigdomsbegrepet kunne ernæringsfysiologer definere hva folk trengte for å overleve fysisk (Terum, 1998). Kritikken mot denne type fattigdomsdefinisjon, er at for den skal kunne kalles absolutt, må den forutsette at det nødvendige forbruk gjenspeiler absolutte behov som ikke kan knyttes til en bestemt historisk tid eller til et bestemt samfunn, og dessuten en klar avgrensning til hva som trengs for å overleve fysisk. Fløtten (1999) stiller spørsmålstegn til om det overhodet er mulig å sette en slik absolutt grense. Sosiale og kulturelle verdier vil muligens alltid påvirke fattigdomsdefinisjonen. Folks behov hva gjelder eksempelvis klær vil

Perspektiver og teorier om fattigdom og klasse

varierte etter hvor man bor, og i den forstand vil også sult være et relativt fenomen (Fløtten, 1999).

Tilhengerne av fattigdom som et relativt fenomen hevder derimot at fattigdom primært er knyttet til fraværet av grunnleggende goder som ellers er vanlig i det samfunnet der de bor. De argumenterer for at fattigdom ikke bare er et spørsmål om å overleve fysisk, men også som må inkludere det å overleve sosialt. De så altså på fattigdommen som et sosialt fenomen. Peter Townsend regnes som en sentral målbærer for den relative fattigdomsdefinisjonen (Terum, 1998).

Townsend ville utvikle et objektivt mål på fattigdom. Han definerer fattigdom som relativ deprivasjon (Stjernø, 1985). Begrepet kan forstås som det å mangle, være fratatt eller forhindret fra bestemte materielle og sosiale goder. Han etablerte en standard som den relative deprivasjonen kunne defineres i forhold til, som han kalte den allmenne livsstil. Den allmenne livsstilen skulle granskes ut i fra intervjuer. Ut i fra en mengde spørsmål, utviklet han en deprivasjons-index som bygget på 12 variabler, og ble konstruert ut i fra det å mangle eller å være forhindret i å kunne ta del i denne typen goder (Terum, 1998). De som kom dårlig ut på fem eller seks variabler, kunne betraktes som fattige (Stjernø, 1985). Han tok dermed utgangspunkt i en relativ inntekt-metode, hvor tanken var at man kunne sette en nedre grense for hvor stor inntekt som skulle til for å ha en akseptabel levestandard. Med en relativ definisjon av fattigdom mente Townsend at begrepet kunne frikoples fra folks oppfatning av fattigdom og hva som politisk ble definert som fattigdom (Fløtten, 1999).

I Norge er det vanlig å sette fattigdom lik 50 % av medianinntekten. Her skal imidlertid den lave inntekten være sammenhengende i en periode på minst tre år (Janke, 2004). Det er også laget et standardbudsjett i Norge som viser alminnelige forbruksutgifter for et rimelig forbruksnivå for ulike typer hushold, og omfatter både vanlige løpende utgifter som mat og utgifter til større og sjeldnere kjøp. Det er i dag enighet blant norske forskere om et relativt utgangspunkt for å definere fattigdom i Norge (Borgeraas, 2001).

Svakheten ved den relative definisjonen av fattigdom er at dersom et menneske tydelig lider av sult, vil det ikke bli definert som fattig, hvis det er vanlig at folk flest har det slikt. Dette kan unngås ved å la fattigdomsbegrepet ha en absolutt kjerne. Svakheten ved Townsends definisjon er imidlertid ikke avgjørende i rike og industrialiserte land som Norge, da folk verken sulter eller fryser i hjel, ettersom vi har et sikkerhetsnett i de forskjellige velferdsordningene (Stjernø, 1985). Den relative fattigdomstilnærmingen vil i et moderne samfunn som Norge, gi et høyere antall fattige enn hva den absolutte fattigdomstilnærmingen ville gitt (Stjernø, 1985). Det vil også være umulig å utrydde fattigdommen ved en slik

definisjon, da det finnes sosial ulikhet i alle samfunn. Sett ut i fra et klasseperspektiv vil selv en moderne velferdsstat som Norge kunne ha stor grad av sosial ulikhet knyttet til posisjoner, belønninger og innflytelse. Dette fenomenet kan også forstås ut i fra klasseteorien til Karl Marx. Jeg vil nå gå nærmere inn på denne teorien i det følgende kapittel.

3.2 Karl Marx og klasse

Klassebegrepet har hatt stor politisk betydning og spilt en betydningsfull rolle i den moderne samfunnsutviklingen. Opp gjennom generasjoner er det utviklet flere teorier og analyser rundt klassebegrepet, men begrepet vil alltid knyttes spesielt til en person, Karl Marx (1818-1883) (Frønes og Kjølrsrød, 2005). Marx definerte klasse som en gruppe mennesker med et felles forhold til produksjonsmidlene, det vil si de midler de baserer sine levekår på (Giddens, 2003). Marx beskrev klasseforhold ut i fra motsetningene mellom arbeidere og kapitalister og deres forhold til produksjonsmidlene. Et forhold der kapitalistene eier produksjonsmidler og arbeiderne eier kun sin egen arbeidskraft (Marx, 1995). Marx rakk aldri å fremstille en systematisk analyse av klassebegrepet. Hans ideer om klasse har derfor senere blitt rekonstruert ut i fra forskjellige avsnitt i en rekke spredte tekster (Frønes og Kjølrsrød, 2005). ”All historie er historien om klassekamper”, er en av Marx’ mest kjente formuleringer. Med dette uttrykket mente han at striden mellom arbeiderne og kapitalistene ville lede an til et nytt klasseløst samfunn (Marx, 1995). Marx representerer således et konfliktperspektiv. Marx mener kapitalismen skaper, samtidig som den har behov for en reservearme’ av arbeidskraft. I kapitalismen er det en lovmessig tendens til at maskiner og teknologi tar over den manuelle arbeidskraften og utgjør en stadig større del av kapitalen. Etterspørselen av arbeid hos arbeiderne blir større enn kapitalens behov. Som en følge av det blir en reservearme av arbeidere skapt (Stjernø, 1985).

Siden profitt og konkurranse er de styrende formene innen økonomien vil det være opp- og nedgangstider hva gjelder økonomisk vekst. Ved økonomisk vekst vil reservearmen bli trukket inn i arbeidslivet, mens de vil bli støttet ut igjen når etterspørselen etter varer og arbeidskraft synker igjen (Stjernø, 1985). Det er denne syklusen som bestemmer lønnsnivået til arbeiderklassen. Siden den borgerlige klassen er eiere kan de selge produktene som blir produsert. For å oppnå profitt vil de betale arbeiderne mindre enn hva produktet blir solgt for. Derfor er det en lov som springer ut av manufakturens tekniske karakter, at minsteproduksjonen av kapital i en enkelt kapitalists hender vil vokse, det vil si at de samfunnsmessige livsmidler og produksjonsmidler vil i stigende grad bli omdannet til kapital. Marx mente at man for å

Perspektiver og teorier om fattigdom og klasse

overleve først må utvikle måter å skaffe seg mat, husly og klær på. De forskjeller i muligheter for å skaffe seg disse nødvendighetene, vil determinere klasserelasjonene som allerede eksisterer i samfunnet (Marx, 1995).

Skal jeg sette denne teorien i lys av de fattiges situasjon i dag er det nødvendig å ha i mente, slik som Stjernø sier det; ”at mange av utsagnene... er åpenbart tidsbundne og lite aktuelle i dag” (Stjernø, 1985, s148). Mitt fokus vil ligge på den sentrale tesen i en marxistisk tilnæringsmåte om at forskjeller i konsum kan forklares gjennom forskjeller i produksjon. Det vil si at skal vi forklare forskjeller i levestandard og forbruksnivå, må man studere den stilling folk har i arbeidslivet, eiendom og deres plass i hierarkiet der (Stjernø, 1985).

Urettferdighetene mellom kapitalistene og arbeiderklassen var i følge Marx ikke kun av økonomisk art. Han mente at utviklingen av de moderne fabrikkene og mekaniseringen av produksjonen gjorde arbeidet ekstremt ensformig og undertrykkende. Han ga uttrykk for at arbeidet var fysisk slitsomt samtidig som det var mentalt nedbrytende (Giddens, 2003). Marx gikk så langt som å hevde at ”å dele opp mennesket er å henrette det, hvis det fortjener dødsstraff. Det betyr å snikmyrde det, hvis det ikke har fortjent dødsstraff. Oppdelingen av arbeidet betyr snikmordet på folk” (Marx, 1995, s 228). Jeg synes det blir vanskelig å bruke denne påstanden som analysegrunnlag, ettersom det er vanskelig å finne teori som bekrefter at de fattige har ensidig og undertrykkende arbeid i dag. En måte å nærme seg påstanden på er derimot å se på fattiges muligheter innen arbeidsmarkedet og om det er en tendens til at fattige får dårligere jobber.

"A house may be large or small; as long as the neighboring houses are likewise small, it satisfies all social requirement for a residence. But let there arise next to the little house a palace, and the little house shrinks to a hut. The little house now makes it clear that its inmate has no social position at all to maintain, or but a very insignificant one; and however high it may shoot up in the course of civilization, if the neighboring palace rises in equal or even in greater measure, the occupant of the relatively little house will always find himself more uncomfortable, more dissatisfied, more cramped within his four walls."

(http://en.wikipedia.org/wiki/Relative_deprivation). Dette utsagnet av Marx synes jeg er særlig beskrivende for hvordan klasseforskjeller og fattigdom blir tydeliggjort i virkeligheten. Utsagnet kan sies å være en slags forløper for begrepet relativ deprivasjon, som er et begrep med sikte på å forklare hvordan mennesker bedømmer sin situasjon og sine livsvilkår i forhold til en viss referansegruppe. At begrepet er relativt viser til at opplevelse av deprivasjon ikke er relatert til noen objektiv grad av materiell velstand eller fattigdom som mennesker lever i (Giddens, 2003).

Noen nyere forfattere mener derimot at økonomi alene ikke kan fungere som forklaring på ens klassetilhørighet. Klasse må også ses i relasjon til kulturelle faktorer. Det vil da være naturlig å se nærmere på Bourdieu sin klasseteori.

3.3 Bourdieu og klasse

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu mente at klasseforskjellene ble tydeliggjort gjennom ulikheter i livsstil og ”smak” (Bourdieu, 1995). Han forsøkte å forklare denne teorien ved hjelp av en rekke begrep som habitus, kapital, felt og det sosiale rom. Han definerte klasse ”som et sett av individer med omtrent samme posisjon i det sosiale rommet” (Nordli Hansen og Engelstad, 2005, s 166).

Bourdieu's begrep habitus eller disposisjoner er et teoretisk bidrag til forståelse av hvordan oppvekstmiljøet har betydning for livssjansene (Halvorsen, 2006). Habitus understreker de dynamiske relasjoner mellom individet og det sosiale. Habitus referer både til individers mentale disposisjoner, til erfaringenes kroppslige forankring, og til individenes sosiale forankring. Man kan si at begrepet forklarer hvordan kultur internaliseres i individer, og naturliggjør deres handlinger og forståelser. Habitus er således et produkt av sosialisering (Bourdieu, 1995). Skjemaene for habitus er opprinnelige former for klassifiseringer, og virker under bevissthetens og språkets terskel, og derfor noe som ligger hinsides det en kan granske og styre med viljen. Skjemaene er en praktisk orientering av praksis, og de graver det Bourdieu (1995) mener feilaktig blir kalt verdier, ned i de mest automatiske gester eller i de mest ubetydelige kroppsteknikker, eksempelvis hvordan du går, spiser eller snakker. I den forstand er habitus ikke en sinnstilstand, men en kroppstilstand (Bourdieu, 1995). Habitus er individuell, kollektiv og samfunnsmessig på samme tid. Individuell fordi den integrerer summen av individets tidligere erfaringer, og fordi hvert individ har en unik historie. Kollektiv fordi den tilegnes i et sosialt miljø. Samfunnsmessig fordi den får oss til å akseptere ulikheter i samfunnet og ta dem for gitt (Bourdieu, 1995). Forandring i habitus er i følge Bourdieu (1995) knyttet til forandring i agentenes ytre omgivelser. Dette skjer ikke automatisk, da det krever både en sosial forankring i og individuell aksept av et nytt sosialt miljø. Dette kan være interessant i forhold til problemstillingen da det kan være en mulig forklaring på hvorfor noen er fattige og andre ikke er fattige.

Mens habitusbegrepet beskriver bakgrunnen for og rammene rundt agentenes praksis, beskriver det såkalte feltbegrepet de sosiale arenaene, hvor praksis foregår på. Eksempler på forskjellige felter er økonomiske, kunstneriske og politiske felt. Felter defineres i forhold til

Perspektiver og teorier om fattigdom og klasse

bestemte kapitalformer. Bourdieu (1995) mente at det fantes forskjellige former for makt i et samfunn, og at de er knyttet til kapitalformer som det gjelder å besitte og akkumulere. Grunnen til at det blir brukt begrepet kapital, er for å understreke at dette er ressurser som kan gi avkastning, ved at de brukes til å oppnå samfunnsmessige goder (Bourdieu, 1995). Utover økonomisk kapital, som Marx forholdt seg til, inkluderte Bourdieu også kulturell kapital og sosial kapital. Eksempler på kulturell kapital er i følge Bourdieu legitim viten, utdanning og kompetanse. Begrepet kulturell kapital forutsetter at det finnes en legitim kultur. Den legitime kulturen er de høyere klassers smak, livsstil og kulturelle praksisformer. Dess bedre man behersker denne kulturen, dess mer kulturell kapital besitter man. Bourdieu bruker flere ganger begrepet utdanningskapital om kulturell kapital som er oppnådd gjennom utdanningssystemet (Nordli Hansen og Engelstad, 2005). Det er først og fremst denne kapitalformen jeg vil ta utgangspunkt i når jeg skal drøfte fattiges situasjon opp mot Bourdieu sin teori. Med sosial kapital kan nevnes familierelasjoner, nettverk og forbindelser en har. Det vil si kontakter man har som man kan mobilisere dersom man vil oppnå noe. Sosial kapital er mindre viktig enn de to andre begrepene, økonomisk og kulturell kapital. Bourdieu operer også med begrepet symbolsk kapital, som referer til evnen til å utnytte de forskjellige kapitalformene og omsette kapital til andre former for verdi. I følge Bourdieu er økonomisk kapital det prinsipp som er dominerende for hierarkisering (Nordli Hansen og Engelstad, 2005). De forskjellige kapitalformene er gjenstand for sosiale kamper i forskjellige felt, og referer til relasjoner mellom agenter (Bourdieu, 1995).

For å kunne være deltaker i et felt må man akseptere noen helt grunnleggende regler, som feltet består av. Disse reglene omtaler Bourdieu som feltets doxa. Doxa fungerer i den forbindelse som en eksklusjonsmekanisme. Doxa er de grunninnstillinger som får mennesker til å betrakte fenomener i naturen og i samfunnet som selvinnlysende, og som derfor tas for gitt. De er uuttalte og langt på vei indiskutable premisser som agenter handler i forhold til, og som gjør kampen i feltet meningsfull (Bourdieu, 1995). Doxa er kun indiskutabel innenfor et felt. Det vil si at dersom man står utenfor feltet kan man diskutere og problematisere feltets premisser så mye man vil. Denne strategikampen er en konflikt mellom de som forsvarer ortodoksi, og de som utfordrer ortodoksi med heterodoksi. Bourdieu forstår det sosiale liv som et spill som spilles av strategiske agenter. Dette spillet følger aldri bare et sett med regler, men reglene utdeler rammer for hva man må, og hva man ikke må. Det er derfor en nødvendighet å kunne spillet, slik at man er i stand til å vurdere motstanderens styrker og svakheter (Bourdieu, 1995).

Bourdieu mener at menneskene er del av allerede eksisterende relasjoner og medlemmer av samfunnet, som i en eller annen grad alltid er stratifiserende. Agentene kan plasseres i stratifiserte sosiale landskap, da i forhold til kapitalbesittelse og kapitalsammensetning. Det betyr at det er ikke de personlige egenskapene som definerer en agent, men deres sosiale posisjon og medlemskap av sosiale grupper. Deres habitus og kapital kan relateres til bestemte sosiale posisjoner (Wilkens, 2006). Når Espen spiser laks og Pål spiser fiskepinner skal forklaringen, i følge Bourdieu ligge i deres sosiale tilhørighet. Denne tilhørigheten relateres til Bourdieu sin modell over det sosiale rom, som strukturer relasjonene mellom agenter, sosiale klasser, felter og kapitalformer. En persons posisjon i dette rommet vil forklares ut i fra en rekke egenskaper; blant annet yrke, utdanning, foreldrenes yrke, inntekt, utdanning og geografisk opprinnelse (Nordli Hansen og Engelstad, 2005). For å kunne dele agentene inn i klasser, forenkles det sosiale rom i tre dimensjoner, kapitalvolum, sammensetningen av kapital og endringer over tid i kapitalvolum og sammensetning. Modellen fremhever tre teoretiske klasser: den dominerende klasse (borgerskapet), den dominerte klasse (folkelige klasser) og småborgerskapet, som finnes en plass mellom de to nevnte klassene. Den dominerende klasse kan deles inn i de som har mest økonomisk kapital og minst kulturell kapital, og de som har minst økonomisk kapital og mest kulturell kapital. Bourdieu mener at medlemmene av de dominerende klassene blir forledet til å konkurrere med medlemmene av de dominerte klasser, som på sin side er dømt til å tape, da de stiller med mindre ressurser enn de dominerende klassene. Agentenes sosiokulturelle historie er viktig her, da på grunn av at kapital kan arves (Bourdieu, 1995). Dette er et interessant poeng, som jeg vil se nærmere på i analysedelen. Jeg vil da undersøke om fattiges situasjon er et resultat av reproduksjon.

Videre hevder Bourdieu at de ulike klassene skiller seg fra hverandre gjennom smak og livsstil, som også inngår i et hierarki. De dominerende sin smak, og da spesielt de med høy kulturell kapital, utgjør den legitime kultur. De som har den "gode smaken" bruker dette til å distingvere seg, og gjør det da tydelig at de er bedre enn de laverestående klassene. Det betyr at medlemmene av samme klasse har samme smak og livsstil, som igjen blir de man omgås sosialt med (Bourdieu, 1995).

Etter å ha presentert begreper som kan brukes til å forstå og forklare fattiges situasjon, vil jeg nå se nærmere på hva dette kan inneholde med hensyn til inntektsfattigdom, marginalisering og sosial eksklusjon og skam.

3.4 Fattiges situasjon i Norge

3.4.1 *Inntektsfattigdom*

Den vanligste metoden å kartlegge fattigdom på, er å fokusere på utilstrekkelig inntekt. Å ha lite penger er kun en av mange dimensjoner ved fattigdom, men i praksis vil den være den mest sentrale. Lav inntekt reduserer den enkeltes tilgang på goder, og gjør at mange aktiviteter blir uopnåelige. I Norge identifiserer en fattigdom relativt ut i fra en medianinntekt. Fattigdomsgrensen er halvparten av en disponibel medianinntekt pr. person. Det vil si at 50 % av innbyggerne har mindre inntekt og 50 % har mer inntekt enn den. Hvilken prosentandel av medianinntekt man opererer med, vil få betydning for hvor mange som regnes som fattige (Hagen og Lødemel, 2005).

For at en person kan defineres som fattig, må vedkommende ha hatt en inntekt under gitte grense i tre år på rad. Fattigdomstallene jeg benytter er fra perioden 2002-2004, og er de samme som OECD benytter. Det vil si at fattigdomsgrensen ligger på 50 % av medianinntekta. Studenter er utelatt fra statistikken. Ut i fra OECD sin definisjon gir dette en medianinntekt i treårsperioden som omregnet til faste priser i gjennomsnitt var på 181 900 kroner i 2004. I Norge vil da lavinntektsgrensen for en enslig person ligge på 91 000 kroner. Lavinntektsgrense er et begrep som Statistisk Sentralbyrå operer med, men som i utgangspunktet har samme betydning som fattigdomsgrense. Ut i fra disse tallene vil det i Norge i 2004 være 3 % fattige, noe som er lavt i internasjonal sammenheng. Dersom man operer med 60 % av medianinntekt vil man i Norge få et tall på 6,4 % fattige (www.ssb.no).

Bruker man til sammenligning EU sin definisjon på hvem som er fattige, med 50 % eller 60 % av medianinntekten, vil man i Norge i 2004 få henholdsvis 3,3 % og 8,5 % fattige i 2004. Medianinntekten vil da ligge på 219 200 kroner. Dette eksemplifiserer at hvor mange fattige som finnes er avhengig av hvilken definisjon som ligger til grunn (www.ssb.no).

Med utgangspunkt i OECD sin målemetode for lavinntekt er sosialhjelpsmottakere blant de mest representerte i lavinnteksgruppen, da hver fjerde sosialhjelpsmottaker hadde en så liten inntekt. Siden midten av 1990 tallet har det blitt stadig mer sosialhjelpsmottakere under lavinntektsgrensen. I befolkningen generelt hadde hver tjuende person lavinntekt i 2004. Andre grupper som er overrepresentert i lavinnteksgruppen er unge aleneboende, ikke-vestlige innvandrere og langtidsledige, som også ofte kjennetegnes av å ofte være mottakere av økonomisk sosialhjelp. Eksempelvis mottok hver tredje person innenfor gruppen

langtidsledige sosialhjelp i 2004 (www.ssb.no). Barstad og Hellevik (2004) understreker også at inntekts og formuesforskjellene har økt de siste 15 årene.

Kan også nevnes at Norge kombinerer opplysninger om inntekt og formue med informasjon om et stort spekter av individenes livssituasjon, slik som boforhold, sosialt nettverk, utdanning, stilling på arbeidsmarkedet, forbruksmønster, deltakelse i aktiviteter som tilnærming til fattigdom. På denne måten skiller man de som har lav inntekt fra dem som har lav inntekt kombinert med trange levekår (Hagen og Lødemel, 2005). Det er mange som har lav inntekt som klarer seg veldig fint, og for mange er det ofte snakk om en midlertidig tilstand. For andre kan det være snakk om permanent inntektsfattigdom. Permanent inntektsfattigdom er et uttrykk for marginalisering. Det vil derfor være naturlig å se nærmere på dette fenomenet. Jeg vil også se på sosial eksklusjon, et begrep som trekker oppmerksomheten mot konsekvensene av inntektsfattigdom.

3.4.2 Marginalisering og sosial eksklusjon

Både marginalisering og sosial eksklusjon karakteriserer tilstander hvor personer eller grupper havner på siden av fellesskapet. Begrepene betegner ulike former for problemer og utenforskap, og favner bredere enn det tradisjonelle fattidomsbegrepet ved å betegne prosesser i tillegg til mer stabile tilstander. Tradisjonen har utspring i Townsend som definerte marginalisering som "the processes that create groups of people who in one way or another and to varying extents are excluded from participation in the main currents of social life, to which they are oriented despite their marginality" (Townsend 1979, her fra Ianke 2004:107).

Marginalisering er et begrep som kan bety mange vidt forskjellige ting, og kan benyttes av alle. Forklaringen ligger i at begrepet ikke har et egentlig teoretisk innhold. Sosiologer har en måte å forklare begrepet ut i fra, økonomer en annen, og politologer en tredje. For at begrepet skal gi mening må det først presiseres hvilken marginalisering vi snakker om. Begrepet har derfor ingen teoretisk referanseramme. Sagt på en annen måte finnes ikke marginalisering – men kulturell, politisk, sosial, arbeids- og levekårmarginalisering finnes. Man kan si at begrepet først får mening når det presiseres hvilke arenaer for sosial handling det brukes i forhold til (Goul Andersen og Jensen, 2001).

Marginalisering viser til en prosess, mens marginalitet er en tilstand, en mellomposisjon der en verken er integrert eller ekskludert (Halvorsen, 2006). Begrepet blir ofte sett på som motsatsen til integrasjon. Integrasjon innebærer læring av og tilpasning til samfunnets verdigrunnlag - prosesser som knytter individet til samfunnet økonomisk og

sosialt, og skaper tilhørighet og lojalitet. Marginalisering innebærer dermed undergraving av de sosiale og symbolske båndene mellom individ og samfunn, og fører til svak deltakelse og manglende tilhørighet og innflytelse (Hagen og Lødemel, 2005). I følge Halvorsen (1996) skyldes prosessene bak marginalisering i hovedsak nettopp samfunnets struktur.

Å være marginalisert vil altså si at en deltar på arenaer der det eksisterer forventninger om deltakelse, men deltakelsen på en eller annen måte er ufullstendig. Man kan derfor være marginalisert på en eller flere områder, men være inkludert på andre. Eksempel på en marginal posisjon kan være at en ikke har fått noen fast forankring i arbeidsmarkedet etter endt skolegang. ”Resultatet er at trygdeytelser eller arbeidsinntekt ikke er tilstrekkelig til å sikre et anstendig levekår” (Halvorsen, 1996, s 13). ”Marginaliteten er også knyttet til at folk flest ser med mistenksomhet på personer som ”får noe for ingenting”, og at det derfor oppleves som personlig belastende å oppsøke sosialkontoret” (Halvorsen, 1996, s 13). Marginalisering er derfor ikke bare en trussel mot individet, men også mot samfunnet som helhet (Hagen og Lødemel, 2005). Det er derimot også viktig å merke seg at marginalisering i prinsippet bare omfatter uønskede tilstander, slik som ufrivillig arbeidsledighet (Halvorsen, 1996).

Å være marginalisert vil altså si å være i ytterkanten av et sentrum, med risiko for å bli ekskludert, mens det å være å være ekskludert er langt mer alvorlig og er mer varig (Geijerstam 2001, her fra Ianke 2004). Ekskludering viser til en ekstremtilstand man kan være i, i forhold til mange arenaer, rettigheter og ressurser. Totalt sett kan man si at sosial ekskludering er en rekke brudd med nettverk som gjør at individet havner i et sosialt ingenmannsland, og ikke har noen deltakelse på områder der det forventes deltakelse. Begrepet viser også til ekskludering fra sosiale rettigheter og grunnleggende ressurser (Silver 1994, her fra Ianke 2004).

I Halvorsens forskning på sosialklienter fant han at bare et lite mindretall ”drop-outs”, bestående av bostedsløse, hardt belastede stoff- og alkoholmisbrukere eller psykiatrisk langtidspasienter var sosialt ekskluderte (Halvorsen, 1996). Halvorsen (2006) mener at det i en norsk kontekst vil være mer fruktbart å snakke om marginalisering fra arbeidsmarkedet og boligmarkedet, fra politikken og fra det sosiale og kulturelle liv, da det sjelden dreier seg om totalt fravær av deltakelse. Det dreier seg heller om en ufullstendig deltakelse og at man er i en sårbar situasjon, *tru*et av sosial eksklusjon. De er verken helt innenfor eller helt utenfor, de er marginaliserte. Eksklusjon er derimot sluttproduktet i en kumulativ marginaliseringsprosess der en er ekskludert i flere arenaer samtidig. ”Det er enden på et kontinuum som går fra forankret via marginalisert til å være totalt ekskludert. Mens fattigdom kan forstås som

tilstanden ”holder hodet over vannet” betyr sosial eksklusjon at en ”drukner” (Halvorsen, 2006, s 168). Først når en person er marginalisert på svært mange områder brukes uttrykket ekskludert. Problemet ved dette begrepet blir da å vurdere hvor mange områder man skal ta med før man kan si at en person er ekskludert (Halvorsen, 2006).

Jeg velger å støtte meg til Halvorsens analyse av begrepet sosial eksklusjon, og vil derfor kun benytte meg av marginaliseringsbegrepet i analysedelen.

I motsetning til mange andre land har ikke Norge noen form for norm eller grense som fungerer som offisiell fattigdomsdefinisjon. Det siste hundreåret har arbeidsløshet derfor spilt rollen som sosialpolitikkenes viktigste målvariabel (Hagen og Lødemel, 2005). Jeg vil derfor først og fremst sette fokus spesielt mot arbeidsmarginalisering når jeg skal forsøke å forklare og forstå fattiges situasjon sett ut i fra et klasseteoretisk perspektiv. Arbeidsmarginalisering kan sies at oppstår når en person ikke blir integrert som forventet på arbeidsmarkedet, men faller utenfor normal tilknytning, på en eller annen måte (Halvorsen, 1996).

Ettersom vi snakker om mennesker med følelser, vil en slik prosess naturlig nok ofte ikke forløpe uten reaksjoner fra den det gjelder. Å ikke ha råd til for eksempel aktiviteter som andre har råd til, eller måtte motta sosialhjelp, vil ofte være forbundet med skam. Jeg vil nå gå gjennom hvordan denne følelsen virker på de fattige.

3.4.3 Skam

Skam handler om sosial kategorisering. Man påføres skam av andre (Frønes, 2001). Det innebærer å se seg selv i lys av visse moralske normer, da spesielt normer som er delt av andre. Skam oppstår dersom den negative atferden som er knyttet til følelsen, oppfattes som om at den stammer fra vår personlighet. Skam er derfor rettet mot selvet. Det vil si at vi tror vi er dårlige menneske – som den vi er, og ikke primært for det vi gjør (Underlid, 2005). Generelt kan vi oppleve skam knyttet til alt vi forbinder med oss selv, alt som i følge Underlid (2005) er forbundet med det utvida selvet, slik som formue og inntekt. Vi kan også oppleve skam på vegne av andre personer som er plassert i samme sosiale kategori som oss selv. Skam er således en kollektiv følelse. Følelsen av skam er en vond opplevelse, som ofte resulterer i endring av atferd, noe som videre fører til at det oppstår forvirring og uro i sinnslivet. Skammen er et uttrykk for våre dypeste verdier og forplikninger. Eksempelvis kan en fattig person skamme seg over å være fattig, spesielt hvis fattigdommen ikke så lett lar seg forklare ut i fra ytre forhold. Den fattige kan da tolke sin fattigdom som en ibuende svikt, defekt eller svakhet hos ham selv (Underlid, 2005).

Skam kan implisere at man lokaliserer seg i en mindreverdige posisjon eller opplever en tilhørighet til en mindreverdige gruppe (Underlid, 2005). I likhet med klassebegrepet viser skambegrepet altså til en posisjon en plasseres i, hvor en er synlig og oversett på samme tid (Frønes, 2001). Skam handler altså om relasjoner. Tvetydighetens skam er resultat av manglende mestring av koder, som feil klær, feil logikk, feil replikk. Når kodene forandres og er uklare, samtidig som det eksisterer flere ulike felt, vil risikoen og frykten for skam alltid være overhengende for mange (Frønes, 2001).

Ære er skammens motsetning. Penger er en indikator på ære i flere sammenhenger, og forbruk kan derfor være en æressak. Å være fattig, vil i et samfunn hvor penger er en indikator på ære, fremstå som en kilde til skam. Risikoen for skam øker med muligheten for ære. Både skam og ære har etter dette to komponenter; en kulturell komponent som baserer seg på kontekstene og sanksjonene som definerer skam og ære, og en følelses- og opplevelseskomponent. Skam opptrer altså hvis de andre definerer det slik, eller hvis jeg tror de definerer det slik (Frønes, 2001).

Vi ser således at økonomiske problemer fører med seg en skamfølelse. Følelser er en indikasjon på hva som er viktig for en person og skam er en sentral selvrefererende følelsesmessige tilstand. Tendensen til å føle seg mer skamfull ved å være fattig, er en tilleggsevidens på at fattigdom er av relevans for ens selvvurdering (Underlid, 2005).

Jeg har nå gått gjennom tre faktorer som preger fattige i Norge i dag, men hvordan kan vi forstå og forklare disse faktorene? Jeg vil nedenfor forsøke å ta temaet videre ved å se på hvordan man kan benytte seg av klasseteoriene til Marx og Bourdieu til å forklare og forstå fattiges situasjon.

4.0 Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasseteorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

4.1 Marginalisering

4.1.1 Marx og marginalisering

Jeg vil nå forsøke å forklare arbeidsmarginalisering ut i fra Marx sin teori, for å få en bedre forståelse av hvordan personer blir støtet ut av arbeidsmarkedet. Marx beskriver hvordan det oppstår en overbefolkning av arbeidere i forhold til kapitalens behov, slik at en reservearme av arbeidskraft blir skapt (Stjernø, 1985). I forhold til arbeidsmarginalisering synes jeg dette er relevant, fordi prosessene er mye de samme for arbeidsmarginaliserte i dag. Marx (1995)

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasses teorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

forklarer at reservearmeen støtes ut av arbeidslivet når etterspørselen etter varer og arbeidskraft synker. I denne situasjonen ligger det en dobbel kilde til utbytting og fattigdom. For det første vil det permanent være en arbeidsløs reservearme, noe som gjør at arbeidsgiverne har makt til å bestemme lønningene til arbeiderne. For det andre blir det mange som lever i kortere og lengre perioder som arbeidsløse, med de problemer det medfører (Stjernø, 1985). Marx sin antydning om reservearmeen kan slik jeg ser det, sies å være en slags forløper for marginaliseringsbegrepet.

I Norge har det lenge vært et mål om full sysselsetting. Brox mener at denne målsetningen har begynt å vike for en mer kapitalistisk tankegang, som forutsetter en arbeidsledighet på mellom 5 % og 10 %, og hevder at som følge av dette vil Norge risikere utviklingen av en fattig, marginalisert underklasse (Brox 1994, her fra Ianke 2004). Dette er imidlertid tall fra 1994, en tid med betraktelig høyere arbeidsledighet enn hva som er tilfellet akkurat i dag.

At folk faller utenfor arbeidsmarkedet kan ha mange ulike forklaringer. Skal vi forklare og forstå fattige i dag, mener jeg vi bør se på de som kommer inn i arbeidsmarkedet, og støtes ut igjen som en følge av nedbemanning, konkurser, eller personer som blir gående på kortvarige kontrakter. Først når denne tilstanden går over lengre tid, begynner det å bli problematisk, både for samfunnet og den enkelte. Etter en lengre periode utenfor arbeidsmarkedet, blir man mindre ettertraktet på arbeidsmarkedet, og det blir etter hvert enda vanskeligere å få jobb. Arbeidsledige går etter lengre tid med høy ledighet fra å være en tilfeldig usortert gruppe, til å bli en bevisst utsortert gruppe (Ianke, 2004). Dette samsvarer med Marx teori om reservearmeen. Resultatet av å gå arbeidsløs så lenge kan også være at de blir tvunget til å ta jobber som er dårligere betalt.

Prosessene bak arbeidsmarginalisering skyldes i følge Halvorsen (1996) samfunnets struktur. Endringer i samfunnsstrukturene gjør at flere blir utstøtt fra arbeidsmarkedet og må over på trygd og andre offentlige hjelpetiltak. Endring i økonomiske og politiske konjunkturer kan endre rammebetingelsene for tilhørighet og for eksempel gi endringer i arbeidsmarkedet eller omforming av sivilsamfunnet (Stjernø, 1985). Dette mener jeg vi tydeligst kan se om man ser på personer med lav utdanning. De vil være spesielt utsatte og gjerne være mer utsatt for arbeidsledighet og konjunktursvingninger etter som de fleste jobber i dag krever eksamensbevis. Utjamningsmeldinga (St.meld. nr. 50 for 1998-99) inneholder blant annet en statistikk fra perioden 1986-1993, som viser at menn med grunnskole som høyeste utdanning var de som ble hardest rammet av konjunkturedgangen i denne perioden, og sysselsettingen i denne gruppen ble redusert med 13 prosentpoeng, mot bare 3 prosentpoeng for de med høyere

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasse teorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

utdanning (St.meld. nr. 50 for 1998-99). Det kan dermed se ut som, i likhet med Marx sin reservearme, at personer med lav utdanning er mer avhengig av gode tider enn personer med høy utdanning. Jeg må derimot ta i betraktning at dette er tall fra perioden 1986-1993, så det er derfor ikke sikkert at disse tallene er representative for dagens samfunn.

Jeg mener derimot at, skal man se på lav utdanning som en mulig forklaring på arbeidsmarginalisering, vil det være mer fruktbart med Bourdieu sin teori og hans begrep om kulturell kapital.

4.1.2 Bourdieu og marginalisering

Ettersom stadig flere ansettelse i dag krever eksamensbevis, vil de som ikke er disponert for skolesystemets premisser, bli stengt ute fra arbeidsmarkedet (Wilken, 2006). Man kan si at den kulturelle kapitalen som skapes gjennom preferanser, språk, kompetanse og livsstil i forskjellige habitus, bidrar til å vedlikeholde den generelle sosiale ulikheten. I ens habitus anvendes de mest grunnleggende prinsippene for konstruksjon og vurdering av den sosiale verden, de som mest direkte uttrykker arbeidsdelingen eller deling av dominansarbeid mellom klassene (Bourdieu, 1995). Den kulturelle kapitalen gir høystatusgrupper konkurransemessige fortrinn på viktige arenaer som utdanning og yrkesliv. Barn med en slik kulturell bakgrunn vil derfor i utgangspunktet ha bedre sjanser for å oppnå enn de som kommer fra lavere sosiale lag (Schieffloe, 2003). Dette tolker jeg dit hen at barn av foreldre med lav utdanning mest sannsynlig vil ende opp med lav utdanning selv. Jeg antar også at lav utdanning gir begrenset tilgang til arbeidsmarkedet, som videre kan resultere i arbeidsledighet, og i verste fall arbeidsmarginalisering. Jeg vil også tro at de som har den riktige kulturelle kapitalen, vil ha lettest tilgang til attraktive stillinger i yrkeslivet.

Analyser gjort i Utjamningsmeldinga (St.meld. nr. 50 for 1998-99) bekrefter min antagelse om at den delen av befolkningen som har lav utdanning, kan få problemer på arbeidsmarkedet i form av arbeidsledighet og liten yrkesdeltaking. De presiserer at utdanning på videregående nivå ofte er en forutsetning for å komme inn på arbeidsmarkedet. Det blir vist til en generelt sterk sammenheng mellom utdanning og sysselsetting. I 1998 var blant annet yrkesprosenten for personer med universitetsutdanning på hele 90 %. Blant personer med kun grunnskole, var tallene langt lavere, på 50 %. Denne differansen mellom lav og høy utdanning har fra 1980 til 1998 økt (St.meld. nr. 50 for 1998-99). Jeg mener å se en tendens til at Bourdieu sin kulturelle kapital i form av utdanning spiller en stadig større rolle i det norske

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasseteorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

samfunn. Med det mener jeg ikke at du behøver å bli rik med god utdanning, men mye tyder på at du stort sett slipper å være fattig.

Personer med liten utdanning vil ha mindre kulturell kapital, og jeg mener derfor at de generelt sett vil ha større problemer med å omstille seg til nye kompetansekrav enn personer med høy utdanning og høy kulturell kapital. Nedgangen i sysselsettingen av personer med kun grunnskoleutdanning, har derfor trulig en sammenheng med omstruktureringen i næringslivet, og særlig den nedbyggingen som fant sted fra 1980 til 1990-tallet. Dette har ført til at behovet for personer med grunnskoleutdanning blir mindre, og jobber som stilte små krav til formelle kvalifikasjoner ble mer eller mindre borte (St.meld. nr. 50 for 1998-99). Resultatet av dette kan være at personer som tidligere hadde tilknytning til arbeidsmarkedet blir støtt ut, på grunn av manglende kompetanse. For de som ikke klarer å komme inn i arbeidsmarkedet igjen, kan resultatet bli en arbeidsmarginal tilstand. Og ettersom arbeid er den viktigste kilden til inntekt, kan inntektsfattigdom bli et faktum.

4.2 Inntektsfattigdom

4.2.1 Marx og inntektsfattigdom

Jeg vil nå se inntektsfattigdom i lys av Marx sin klassekonfliktteori. Utgangspunktet vil ligge rundt hans forståelse av reservearmeen og deres forhold til arbeidsmarkedet. Forholdet til arbeidsmarkedet kan fortsatt ses på som bestemmende for om folk skal ende opp som fattige eller ikke (Stjernø, 1985). Jeg tar utgangspunkt i den relative forståelsen av fattigdom, når jeg omtaler de fattige i denne teksten.

Personer med svak eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet har betydelig større sannsynlighet for å være fattige enn personer i normalarbeidsforhold (Hagen og Lødemel, 2005). At forholdet til arbeidsmarkedet har stor betydning for fattigdom, kan eksemplifiseres ved Ianke (2004) sin studie der hun undersøker sammenhengen mellom klasse og inntekt. Hun regnet med at ungdommer er sårbare for påvirkning hjemmefra gjennom sosialiseringprosessen, og at de som hadde foreldre i fullt arbeid, antagelig hadde med seg arbeidskulturen hjemmefra. Dette vil da føre til at de helst vil være i full jobb og forsørge seg selv. På den andre siden regnet hun med at barn av arbeidsledige, pensjonerte og trygdede, kanskje kunne ha internalisert en alternativ kultur som normaliserte det å ikke være i arbeid. Hun antok derfor at det ville være flere av respondentene med foreldre som var i full jobb, vil ha full jobb selv, og dermed tjene bedre, enn barn av hjemmeværende foreldre. Hun undersøkte derfor sammenhengen mellom foreldrenes hovedaktivitet i tenårene og barnas

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasses teorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

inntekt som voksne. Hun konkluderte med at om foreldrene var i jobb hadde betydning for barnas senere lønn og om de er fattige eller ikke (Ianke, 2004). Dette bekrefter Marx sin påstand om at hvilket forhold man har til arbeidsmarkedet har betydning for om man vil være fattig eller ikke. Jeg mener at resultatene viser til en slags polarisering mellom de som hadde foreldre med jobb og de som ikke hadde jobb, ved at foreldrenes økonomiske situasjon reproduser denne ulikheten.

En annen måte å forstå inntektsfattiges situasjon på, slik jeg ser det, er å se på konkurransen mellom politiske partier. Sosialistiske og sosialdemokratiske partier representerer arbeidernes ønske om å bruke skatter og offentlighetens forbruk til å redusere markedets rolle i arbeidernes liv, mens konservative partier representerer næringslivet og middelklassen, og ønsker det motsatte. De sosialistiske og sosialdemokratiske partiene ønsker å redusere arbeidernes avhengighet av inntekter og arbeidsmarkedet. De vil at regjeringen skal sørge for essensielle tjenester, slik som helsetjenester, pensjoner og assistanse når man er arbeidsledig, basert på behov snarere enn personlig inntekt. Disse tjenestene favoriserer interessene til de inntektsfattige ved å minske betydningen av lønninger for å overleve sosialt, og gjør arbeid til noe annet enn bare en slags vare (Esping-Andersen, 1993). Dette kan ses på som en måte å utjevne fattigdom og inntektsulikhet, slik at polariseringen blir mindre. Den norske stemmeretten, som gir alle norske statsborgere over 18 år anledning til å stemme, kan derfor sees på som et viktig verktøy for de inntektsfattige til å bidra i å sikre sine interesser.

4.2.2 Bourdieu og inntektsfattigdom

Man kan nærme seg forståelsen av inntektsfattigdom ved å se på hvilken betydning Bourdieu (1995) sitt begrep kulturell kapital har, i form av utdanning. Hvilken inntekt en person har, kan jeg da knytte til utdanningssystemet. Utdanning og lønnsinntekt henger sammen på den måten at jobber som krever høyere utdanning stort sett er bedre betalt enn ufaglærte yrker (Ianke, 2004).

Å utjevne rekrutteringen til høyere utdanning har vært et hovedmål med utdanningspolitikken i Norge. Dette kommer tydelig frem i slagordet ”lik rett til utdanning”, et mål det er bred politisk enighet om. En rekke studier har derimot vist at sannsynligheten for å oppnå høyere utdanning er langt fra lik i høyere og lavere sosiale klasser. De sosiale forskjellene i rekruttering er høyest på studier som leder til de største godene, som jobber med høy lønn, makt og prestisje (Nordli Hansen og Engelstad, 2005).

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasse teorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

Skal man tolke dette med utgangspunkt i Bourdieu sin teori blir begrepet kulturell kapital viktig. Om man har vokst opp i en familie med høy eller lav kulturell kapital, vil ha stor betydning for ens videre sjanser. Den kulturelle kapital, som utdanningssystemene forvalter, er ikke like tilgjengelig for alle. Selv om den i utgangspunktet er ment for alle, så krever det spesielle disposisjoner for å ta imot den. Dess større sammentreff det er mellom de preferanser og praksiser som barn møter hjemme, og de verdier og praksiser barna møter i utdanningssystemet, dess større sannsynlighet er det for at de er i stand til å ta imot den kulturelle kapital, som utdanningssystemet gjør tilgjengelig (Bourdieu, 1995). Barn av foreldre uten utdanning og som er fra lavere sosiale lag vil da ha en mindre sjanse til å tilpasse seg utdanningssystemet. På den måten er utdanningssystemet egentlig ikke nøytralt. De dominerte klasser vil da typisk klare seg dårlig på skolen. Dette kan knyttes til sosial arv ved at de kapitalforhold som ligger til rette i hver enkelt familie reproduseres. Dette bidrar til anerkjennelse av de dominerende gruppes eller klasses kultur blir den legitime kulturen (Wilkens, 2006).

Ettersom stadig flere ansettelse i dag krever eksamensbevis vil de som ikke er disponert for skolesystemets premisser, kunne bli stengt ute fra arbeidsmarkedet (Wilken, 2006). Dette kan være en mulig forklaring på at noen ender opp som inntektsfattige sett ut i fra en relativ fattigdomsdefinisjon. I en studie av Ianke (2004) viser hun at det er en tydelig statistisk sammenheng mellom foreldres utdanning og barns inntekt. Høy utdanning hos foreldrene såg ut til å føre til høy inntekt hos hennes respondenter. Dette viser at utdanning som egentlig skal bidra til oppadgående mobilitet og endring av posisjon i det sosiale rommet, istedenfor bidrar til status quo. Med det mener jeg at barn av foreldre med lav inntekt og liten utdanning muligens vil følge de samme spor som sine foreldre hva gjelder utdanning og arbeid, noe som kan føre til inntektsfattigdom.

En undersøkelse av Hansen (2001) basert på 10 prosent av den norske befolkningen viser til en sammenheng mellom økonomisk kapital gjennom familiebakgrunn og sjanse til å oppnå høy inntekt. Ut i fra forskjellige opplysninger om inntekt fant han at de som har bakgrunn i økonomisk kapital, også oppnår de høyeste inntektene. Deretter kommer de med kulturell kapital. Han tilføyer at personer fra dominerende klasser også får de høyeste inntektene i studier av enkelte fag og yrkesgrupper (Hansen 2001, her fra Nordli Hansen og Engelstad, 2005).

Drøftingen ovenfor kan tyde på at barn av svakstilte foreldre, hva gjelder økonomi og utdanning, ikke har like store sjanser for oppadgående mobilitet som de bedrestilte, fordi deres posisjon ikke tillater dem det. De deltar i en slags konkurranse med de dominerende

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasses teorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

klasser hvor de er dømt til å tape, fordi de i utgangspunktet stiller med langt mindre ressurser (Nordli Hansen og Engelstad, 2005). Å vite at en har mindre ressurser enn resten av befolkningen vil nødvendigvis føre med seg sine konsekvenser for den enkelte. En av dem er skamfølelse, som jeg nå vil drøfte nærmere.

4.3 Skam

4.3.1 Marx og skam

Skal man kunne bruke Marx sin teori i forhold til skam, vil det først være nødvendig å se på skammens utvikling. Ved å se tilbake på det kapitalistiske borgerskapet, kan vi se at de bygde sin oppsamling av makt og verdier på arbeid og investering. Man skulle skape sin posisjon. Skam og ære er derimot ikke borte, men hva som er galt og rett blir først og fremst knyttet til universelle verdier. Brudd på disse verdiene ble sanksjonert av et felles offentlig maktapparat. Borgerskapets muligheter for ære ved oppnåelse av posisjoner skaper også nye risiko for skam, for med den mulige suksessen følger den mulige fallitt (Frønes, 2001).

På den andre siden kan man se på skammens rolle i dagens samfunn. Sammen med rask teknologisk, arbeidsmessig og sosial forandring og det hypermoderne samfunns krav om kunnskap, kompetanse og entreprenørevner, skapes et samfunn hvor de fleste, mer enn noensinne er avhengig av å oppnå goder. Et ideal innen det hypermoderne samfunnet er idealet om selvrealisering, og innebærer drømmer om at livet tilbyr kreativitet, utfoldelse og oppnåelse. Med hypermoderne samfunn menes en akselerering av det moderne eller industrisamfunnet, hvor grunnmetaforen er kompleksitet og usikkerhet. I et samfunn hvor det å oppnå noe og å lykkes er av stor verdi, vil det å ikke oppnå noe være en moderne kilde til skam. Man kan si at den moderne skam er vevet inn i moderne sosial identitet. Skammens opplevelse kommer da til syne når man ikke oppnår det forventede. Oppnåelsessamfunnet medfører skam, og man kan på mange måter si at skammen har beveget seg fra posisjon til identitet (Frønes, 2001).

Jeg vil ved å knytte det hypermodernes ideal om oppnåelse av goder, til Marx sin uttalelse "a house may be large or small..." for å undersøke fattiges opplevelse av skam. De fattiges skam vil da være knyttet til en sammenligning mellom dem og de ikke-fattige. Drøftingen i denne teksten bærer preg av en relativ forståelse av fattigdom. Vi har ovenfor sett at fattige har begrenset tilgang til arbeidsmarkedet og dermed til penger. Jeg mener derfor at det da fort kan oppstå en følelse av skam hos den fattige, når andre får vite om deres situasjon som fattige. Etersom den moderne skam er knyttet til det utvida selvet, vil formue

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasses teorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

og eiendeler, slik som hus, bli knyttet til det utvidede selv. Personer som mottar sosialhjelp for å få hjulene til å gå rundt, vil muligens ha forestillinger om de andres blikk og fordømmelse av at de ikke klarer seg uten hjelp, og derfor ha økt mulighet for skamfølelse. Ettersom de må oppgi forskjellige private opplysninger på sosialkontoret for å få støtte, vil konsekvensen av at det private gjøres offentlig, altså for en annen part, gi større risiko for skam.

En studie om sosialklienter gjort av Underlid (2005) viste at to tredjedeler av respondentene rapporterte at økonomiske problemer fikk de til å føle seg mer skamfulle. Ingen av respondentene følte seg mindre skamfulle. Stjernø (1985) sin studie om fattige viser til noenlunde samme resultat. Han ville finne ut av hvor utbredt frykten for skamfølelsen var, ved å spørre utvalget hvordan de ville likte det hvis de trengte hjelp fra sosialkontoret og folk fikk vite om det. Utfallet ble 34 % som sa at de ville like det svært dårlig, og 25 % ville like det dårlig. Bare 40 % sa at det ikke ville spilt noen rolle om andre fikk vite at de trengte hjelp fra sosialkontoret (Stjernø, 1985).

For fattige arbeidsledige, vil jeg anta at det å ta steget inn i arbeidslivet innebærer en risiko for den sosiale identiteten. De vil gå inn i et miljø med komplekse koder og sterke krav til synlighet, noe som vil skape en kontinuerlig skamrisiko. Å sitte med en slik følelse, vil jeg anta at alene kan være grunn nok til å ikke søke ut av sin situasjon, slik at arbeidsledige velger å bli værende i den posisjonen de befinner seg i. De minsker skamrisikoen ved å unngå å søke status, en posisjon som gjerne kan være uvant for vedkommende. Ethvert skritt mot å endre sin posisjon i samfunnet, innebærer også at de får bekreftet sin nåværende posisjon, noe som også bekrefter personens tanker om seg selv og andre.

4.3.2 Bourdieu og skam

Bourdieu (1995) peker på betydningen av hvordan uttrykksformer og kulturelt konsum varierer gjennom utdanning og sosial bakgrunn, og som gir tilgang på ulike arenaer, og samtidig styrer smak og livsstil. Disse variasjonene kan komme til uttrykk gjennom matvaner, klesstil, musikksmak og synet på kunst, og kan reproduseres gjennom sosialisering. Dess mer man behersker den kulturen, dess mer kulturell kapital har man. På denne måten distingverer de med høy kulturell kapital seg fra de med lav kulturell kapital hva gjelder smak og livsstil. Slikt sett kan vi si at de som behersker den legitime kulturen definerer hva som er skamfullt. Personer med høy kulturell kapital vil øke uklarhetene i det gitte felt, og på den måten øke sannsynligheten for skamfølelse blant de med lav kulturell kapital (Bourdieu, 1995). At skamfølelsen oppstår fra andres blikk og fordømmelse, gjør at vi kan trekke en parallell til

Hvordan kan man ved hjelp av Pierre Bourdieu og Karl Marx sine klasseteorier forklare og forstå fattiges situasjon i Norge?

relativ fattigdom, som tar utgangspunkt i en sammenligning av befolkningen når en skal definere fattigdom.

Personer med lav kulturell kapital har, slik vi har sett ovenfor, som regel en lav utdanning og liten kulturell kapital, og er generelt sett dårligere stilt i samfunnet enn personer med høy kulturell kapital. Deres habitus er disponert slik at de ikke fører den samme livsstil og smak som de med høy utdanning og høy kulturell kapital. Forskjellene, slik jeg ser det kan fremkalle følelser av underlegenhet og skam hos de som ikke behersker den legitime kulturen, slik at de føler seg uvitende og utilstrekkelige. Å rykke opp i den sosiale rangstigen vil da bli et slags risikoprojekt for de dårligst stilte, ettersom ethvert trinn på den sosiale rangstige kan medføre risiko for å ikke bli akseptert, som igjen kan medføre en skamfølelse. Slik jeg ser det kan dette være en grunn til at svakere stilte personer, hva gjelder kulturell kapital, ikke velger å ta høyere utdanning. De nøyer seg med det som er gitt dem, de utmåler sine forventninger alt etter sine sjanser, og definerer seg selv slik den etablerte orden definerer dem. I dommen over seg selv bidrar de til å reprodusere samfunnets dom over dem (Bourdieu, 1995).

Jostein Gripsrud og Jan Fredrik Hovden (2000) har undersøkt sammenhengen mellom kultur og smak blant studenter i Bergen, og kunne bekrefte Bourdieu sin teori om at det finnes visse sosiale forskjeller avhengig av kapitalvolum. De fant ut at dess høyere utdanning faren har, dess mer kunnskap hadde studentene om musikk, kunst og litteratur. De fant også at ulike preferanser for populærmusikk, popmusikk og tv-serier varierte etter kapitalvolum (Gripsrud og Hovden 2000, her fra Nordli Hansen og Engelstad, 2005).

5.0 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven tatt for meg hvordan fattiges situasjon i Norge kan forklares og forstås ut i fra Bourdieu og Marx sine klasseteorier. Målet med å fordype meg i dette temaet er å tilegne meg kunnskap og reflektere rundt ei utsatt gruppe i samfunnet. Man kan si at for at man skal være samfunnsnyttig er man nødt til å være samfunnsbevisst.

For å få en forståelse for fattigdomsbegrepet gjorde jeg rede for to forskjellige måter å se fattigdom på, henholdsvis. Jeg fant ut at den relative fattigdomsdefinisjonen passet best til de fattiges situasjon i Norge i dag, ettersom det vanskelig kan argumenteres for at det finnes absolutt fattigdom i Norge. Underlid (2005) sier at fattigdom må forstås i relasjon til ikke-fattige og fattigdom kan derfor sies å være en sosial konstruksjon. Hva gjelder faktorer som preget fattige i Norge, tok jeg utgangspunkt i inntektsfattigdom, arbeidsmarginalisering og

Avslutning

skam. Videre drøftet jeg hvordan man kan bruke klasseteori til å forklare og forstå disse faktorene.

I Marx sin teori fant jeg ut at disse faktorene kunne forklares ut i fra hvilket forhold man har til arbeidsmarkedet. Samtidig som lav utdanning kan være spesielt avgjørende i lavkonjunkturperioder i forhold til arbeidsledighet. Dette medfører også en større sjanse for å bli støtet ut av arbeidsmarkedet, og havne i en marginal tilstand. Som jeg har vist er svak tilknytning til arbeidsmarkedet av stor betydning for inntektsfattigdom. Foreldrenes forhold til arbeidsmarkedet var også en av faktorene som var avgjørende her. Dette forteller mye om at hvilken familie du er født inn i er avgjørende for dine livssjanser. Videre såg jeg at fattiges viten om at deres økonomiske ressurser var mindre enn flertallet av befolkningen, kunne føre til en skamfølelse.

Med utgangspunkt i Bourdieu sin teori nærmet jeg meg forståelsen av fattiges situasjon ved å se på personers forhold til utdanningssystemet. Kulturell bakgrunn og høy kulturell kapital ser ut til å være av avgjørende betydning for deltakelse i utdanningssystemet. Lav kulturell kapital kan dermed være en faktor som innskrenker tilgangen til arbeidsmarkedet, ettersom de fleste jobber nå krever eksamensbevis, noe som også kan føre til en større trussel om inntektsfattigdom og arbeidsmarginalisering enn personer med høy utdanning vil kunne oppleve. Forsøk på å klatre i rang ved å ta utdanning, vil innebære en risiko for å mislykkes, noe som kan resultere i skam. For noen vil dette være en risiko de ikke er villige til å ta. Slik kan vi si at de reproducerer samfunnets dom over dem.

Å anvende Marx og Bourdieu sine teorier til å forklare og forstå fattiges situasjon i dag har vært en spennende prosess. Begge teoriene kan brukes til å forstå og forklare fattiges situasjon i Norge. Marx sin teori er fruktbar å bruke til å forstå den økonomiske siden av det å være fattig, mens Bourdieu sin teori i større grad kan benyttes til å forstå den kulturelle siden ved å være fattig. Bourdieu sin teori kan sies å lettere knyttes opp mot dagens samfunn ettersom den er av nyere dato enn Marx sin teori, og har derfor en større relevans i forhold til fattiges situasjon i dagens samfunn. Marx sin teori er allikevel anvendbar, da først og fremst ved å ta utgangspunkt i den sentrale marxistiske tesen om at forskjeller i konsum kan forklares gjennom forskjeller i produksjon.

Ser vi teoriene i forhold til fattigdomsbegrepet, ser vi at Marx tar utgangspunkt i økonomi og ens forhold til produksjonsmidlene som forklaring på ens klassetilhørighet, og jeg mener å se at den trekker mer i retning av den absolutte forståelsen av fattigdom, som har sitt fokus på et økonomi- eller eksistensminimum. Ved å se på Marx sin tidlige uttalelse av deprivasjon, kan man også se at teorien også har en relativ dimensjon. Bourdieu vil jeg si

Avslutning

trekker i begge retninger, både den absolutte og den relative side av fattigdom. Absolutt fordi fattigdommen har med råderett over ressurser å gjøre, og relativ fordi fattigdom også fokuserer på hvordan menneske faktisk lever.

Litteraturliste

Barstad, Anders og Hellevik, Ottar (2004): *På vei mot det gode samfunn? Om forholdet mellom ønsket og faktisk samfunnsutvikling*. Statistisk sentralbyrå, Oslo-Kongsvinger

Borgeraas, Elling (2001): *Tiltak for å bekjempe fattigdom. Diskusjonsnotat om fattigdom, urimelige levekår og SIFOs standardbudsjett for forbruksutgifter*. Oppdragsrapport nr. 25, SIFO, Oslo

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax forlag a/s, Oslo

Fløtten, Tone (1999): *Sosial ulikhet. Fattigdom i Norge*. Oslo. FAFO Rapport 303

Frønes, Ivar (2001): *Skam, skyld og ære i det moderne*. I Wyller, Trygve (red.): *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Fagbokforlaget, Bergen

Goul Andersen, Jørgen og Jensen Per H. (2001): *Indledning*. I Goul Andersen, Jørgen og Jensen, Per H. (red.): *Marginalisering integration velfærd*. Aalborg Universitetsforlag, Aalborg

Giddens, Anthony (2003): *Sociologi*. Studentlitteratur, Lund

Gøsta, Esping-Andersen (1993) *The three worlds of welfare capitalism*. Polity Press, Cambridge

Hagen, Kåre og Lødemel, Ivar (2005): *Fattigdom og sosial eksklusjon*. I Frønes, Ivar og Kjølørød, Lise (red.): *Det norske samfunn*. Gyldendal, Oslo

Halvorsen, Knut (2006): *Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*. Fagbokforlaget, Bergen

Halvorsen, Knut (2005): *Å forske på samfunnet – en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Cappelen akademiske forlag, Oslo

Litteraturliste

Halvorsen, Knut (1996): *Utsatt posisjon i arbeidsmarkedet – en hovedvei til bidragsavhengighet*. I Knut Halvorsen (red.): *Mestring av marginalitet – å leve og overleve som sosialklient*. Cappelen akademiske forlag, Halden

Ianke, Pia Elisabeth (2004): *Fattigdom – en empirisk undersøkelse av fattigdom, klasse og marginalisering blant 35-39 åringer i Norge i 2003*. Universitetet i Oslo

Marx, Karl (1995): *Kapitalen*. Første bok. Bind 1. Forlaget oktober a/s, Oslo

Nordli Hansen, Marianne og Engelstad, Fredrik (2005): *Samfunnsklasser og klasseteorier*. I Frønes, Ivar og Kjølrsrød, Lise (red.): *Det norske samfunn*. Gyldendal, Oslo

Kjeldstadli, Knut (2006): *Å analysere skriftlige kilder*. I Fossåskaret, Erik og Fuglestad, Otto Laurits og Aase, Tor Halfdan (red.) *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo

Schiefloe, Per Morten (2003): *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse*. Fagbokforlaget, Bergen

Stjernø, Steinar (1985): *Den moderne fattigdommen. Om økonomisk knapphet og ydmykelse i 1980-åra*. Universitetsforlaget, Oslo

Terum, Lars Ivar (1998): *Perspektiv på fattigdom*. Fra: Tidsskrift for velferdsforskning, vol 1, nr 2/1998

Underlid, Kjell (2005): *Fattigdommens psykologi. Oppleving av fattigdom i det moderne Norge*. Det norske samlaget, Oslo

Wilken, Lisanne (2006): *Pierre Bourdieu*. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg C

Internettsider:

<http://www.ssb.no/emner/05/01/inntind/main.html>, besøkt 11.02.07 ca kl 13:00

Litteraturliste

http://en.wikipedia.org/wiki/Relative_deprivation, besøkt 20.02.2007 ca kl 12:00

Stortingsmeldinger:

St.meld. nr. 50 (1998-99) Utjanningsmeldinga